

ผู้หญิงกับสุขภาพ: มิติของงานวิจัยระบบสาธารณสุข

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข

ความเท่าเทียมทางสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเป้าหมายของการพัฒนาสาธารณสุข ขณะที่รัฐวางนโยบายและทุ่มเทงบประมาณเพื่อมุ่งตอบสนองต่อเป้าหมายดังกล่าว แต่ภาพปรากฏที่ยังดำรงอยู่และนับวันยิ่งขยายต่างมากขึ้นเรื่อยๆ คือช่องว่างทางสุขภาพของประชาชน คนในชนบท มีภาวะสุขภาพแย่กว่าคนในเมือง คนจนเจ็บป่วยและได้รับคุณภาพบริการทางการแพทย์น้อยกว่าคนรวย กลุ่มคนด้อยโอกาสทุกกลุ่มมีภาวะสุขภาพที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่มาก ต้นตอของปัญหาทั้งปวงที่เกิดขึ้น เป็นผลจากบริบทของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง นับเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สิทธิเสรีภาพทางสังคมของระบบศักดินาไทย ความเหลื่อมล้ำทางเพศภายใต้ระบบสังคมของชายเป็นใหญ่ ยังผลให้ชนบทตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบ เกิดช่องว่างระหว่างคนจนคนรวย การเอารัดเอาเปรียบกับคนที่ด้อยโอกาสหรือมีอำนาจน้อยกว่ามีมากขึ้นทุกขณะ

สุขภาพผู้หญิง กำลังได้รับความสนใจอย่างยิ่งในระดับสากล และได้รับการขานรับอย่างกว้างขวางทั้งในระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยนัยของสิทธิและความเท่าเทียมทางสุขภาพ **ประการแรก** สุขภาพผู้หญิงหมายถึงสุขภาพโดยรวมของสังคม สุขภาพที่ดีของผู้หญิงหมายถึงสุขภาพที่ดีของเด็กและสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว เป็นสุขภาพของคนกลุ่มใหญ่ในสังคม เพราะผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน **ประการที่สอง** ผู้หญิงเป็นกลุ่ม

ประชากรที่มีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ มีอายุขัยเฉลี่ยมากกว่าผู้ชาย เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่มาใช้บริการสุขภาพ ทั้งในประเด็นของปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวข้องในทางชีวภาพ เช่น สุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ รวมทั้งยังเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคม เช่น โอกาสการเข้าถึงบริการสุขภาพ ปัญหาความรุนแรงทางเพศ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายว่า สุขภาพผู้หญิงแม้จะได้รับการสนใจ แต่ยังมีเป้าหมายอยู่ที่สุขภาพอนามัยของผู้หญิงโดยแท้ นโยบายทางด้านประชากรและการวางแผนครอบครัว มีเป้าหมายอยู่ที่การลดภาวะเจริญพันธุ์และเพิ่มการใช้การคุมกำเนิดมากกว่าการมุ่งเป้าหมายไปที่ภาวะสุขอนามัยทางการเจริญพันธุ์ การให้บริการการวางแผนครอบครัว ที่มุ่งสนองนโยบายในด้านการลดอัตราการเพิ่มของประชากรมากกว่าจะเป็นการให้บริการที่เน้นถึงความต้องการของผู้หญิงซึ่งเป็นผู้รับบริการ สุขภาพผู้หญิงได้รับการเน้นเฉพาะปัญหาสุขภาพในระดับบุคคล และมุ่งแก้ไขปัญหาสุขภาพผู้หญิงในทางชีวภาพเป็นหลัก

สังคมต้องตระหนักถึงพันธกิจต่อสุขภาพผู้หญิงว่าเป็นเสมือนพันธะรับผิดชอบที่สังคมได้กระทำต่อสุขภาพผู้หญิงมาแต่อดีต ประเด็นอยู่ที่ว่า เราจะสามารถศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติและเหตุของปัญหาต่างๆ ให้ชัดเจนกันได้หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นเรื่องผู้หญิง การมีกรอบความคิดที่ถูกต้อง การรื้อสร้างความคิดที่มองผู้หญิงในองค์รวมของชีวิต และเชื่อมโยงสุขภาพผู้หญิงโดยสัมพันธ์กับระบบสังคมโดยรวม เป็นสิ่งท้าทายและมีความหมายต่อแนวทางการพัฒนา

สุขภาพในระยะยาว งานวิจัยระบบสาธารณสุข ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อเห็นประเด็นความแตกต่างทางเพศที่ส่งผลต่อสุขภาพ มองปัญหาสุขภาพผู้หญิงในทุกชั้นตอนและทุกมิติของชีวิต รวมทั้งจัดบริการสุขภาพที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้หญิง

การก่อเกิดชุมชนวิชาการ การมีเครือข่ายผู้สนใจ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานด้านผู้หญิงกับสุขภาพ เป็นเรื่องที่สำคัญ เพื่อให้เกิดเวทีวิชาการ การแสวงหาความรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพผู้หญิง ปลายปีพ.ศ. 2537 “เครือข่ายผู้หญิงกับสุขภาพ” เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มีคณะนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหิดล จุฬาลงกรณ์ เชียงใหม่ ขอนแก่น กระทรวงสาธารณสุข องค์การพัฒนาเอกชนสาธารณสุข-ประโยชน์ เป็นกรรมการบริหาร ปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 200 คนจากทั่วประเทศ ทำหน้าที่ประสาน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ผู้หญิงกับสุขภาพ ซึ่งมีการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ “ผู้หญิงกับสุขภาพ” เป็นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อวันที่ 13-14 มิถุนายน 2539 ภายได้หัวข้อเรื่อง “รื้อสร้างความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ” โดยนำเสนอบทความผู้หญิงกับสุขภาพในทุกมิติ จำนวน 16 เรื่อง ความร่วมมือผ่านเครือข่ายวิชาการผู้หญิงกับสุขภาพนี้จะก้าวไปสู่การแสวงหาความร่วมมือ เพื่อการสร้างความรู้ด้านการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ในระดับนโยบายต่อไป

วารสารฉบับนี้ เป็นความพยายามของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ที่จะหนุนเสริมให้เกิดเวทีวิชาการ เพื่อการพัฒนาความรู้เรื่องผู้หญิงกับสุขภาพให้มีความลึกซึ้งและรอบด้าน บทความในวารสารฉบับนี้ได้คัดสรรบทความผู้หญิงกับสุขภาพในบางมิติที่สำคัญๆ ได้แก่ *สถานการณ์สุขภาพผู้หญิงไทย* เป็นการฉายภาพรวมของปัญหาสุขภาพผู้หญิงจากฐานข้อมูลที่มีการรายงานอยู่ และวิเคราะห์หืออภิปรายถึงระบบฐานข้อมูลและกรอบการพิจารณาเรื่องผู้หญิงกับสุขภาพ *ผู้หญิงกับการคุมกำเนิด* เป็นบทความที่ใช้ทฤษฎีทางสังคมมามองแนวโน้มนโยบายและมาตรการที่ดำเนินการเรื่องการคุมกำเนิดที่เกี่ยวข้อง

พันกับสุขภาพผู้หญิง *ภาวะสุขภาพผู้หญิงไทยวัยหมดระดู* และ *การหมดระดูของหญิงไทย: จากภาวะธรรมชาติมาสู่การเป็นโรค* เป็นสองบทความที่น่าเสนอมุมมองและข้อมูลสภาพการให้บริการทางการแพทย์ และปัญหาการรับบริการของผู้หญิงที่รับบริการจากมุมมองทางชีว-การแพทย์ และมุมมองทางสังคม ต่อประเด็นสุขภาพผู้หญิงวัยหมดระดู *ห้องกับแท้งในมิติของสุขภาพและการให้บริการ* เป็นบทรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่พยายามชี้ให้เห็นมิติที่เป็นเงื่อนไข กระบวนการรับบริการสาธารณสุข และการเผชิญปัญหาของหญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางนโยบายและการจัดบริการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ปัญหาสุขภาพและสังคมในวิถีชีวิตของคนงานก่อสร้างหญิง เป็นบทรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณที่ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรม บทบาทหญิงชาย ส่งผลต่อสุขภาพคนงานก่อสร้างหญิงให้ตกอยู่ในสภาพผู้ไร้โอกาสในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส *มดลูกกบฏกับการใช้ยาของหญิงชนบทอีสาน* ปัญหาการใช้ยาของผู้หญิงถูกตีแผ่และทำความเข้าใจ โดยการเสนอข้อมูลมิติทางวัฒนธรรมของปัญหาสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพ *ผู้หญิงกับโรคเรื้อรัง* เป็นบทความที่เสนอสถานการณ์ของปัญหาสุขภาพของผู้หญิงกับโรคเรื้อรัง และข้อเสนอในเชิงการจัดบริการ บทความสุดท้ายเป็นบทรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบการจัดบริการทางการแพทย์แก่ผู้หญิง การพัฒนาวิธีวินิจฉัยตามอาการ และอุบัติการณ์โรคติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์

หมายเหตุ.ก.: วารสารฯ ฉบับนี้ มีอาจารย์ปิ่นทัญ ศุภเมธาพร มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ร่วมเป็นบรรณาธิการวิชาการ